

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

Svarta svanars val

Valårets första svarta svan var pandemin. Med begreppet ”svart svan” avsåg Nassim Nicholas Taleb (2007) fenomen som setts som högst osannolika men som plötsligt ändå inträffar, vilket får stor betydelse för vårt tänkande.

För årets presidentvalskampanjer i Förenta Staterna innebar coronautbrottet att den sittande presidenten visade sig vara inkompetent på ännu ett sätt. Att som Trump skylla de hundratusentals dödsfallen i USA på kineserna och att försäkra att utan hans ”fantastiska” ledning hade det rört sig om en *body count* på miljoner – det går kanske fortfarande hem bland en del av väljarna. Men att USA:s ekonomi tappat farten och att rekordmånga nu går arbetslösa brukar påverka väljarnas förtroende. I vintras, medan den ännu var pigg, ansåg många att just ekonomin skulle garantera Trumps seger i valkampen.

Den andra svarta svanen var att den antirasistiska rörelsen flammade upp till ett nytt format. Ännu ett brutalt mord på en färgad medborgare, utfört av en vit polis, blev den här gången tändande gnista; fallet George Floyd gjorde Black Lives Matter till en internationell angelägenhet i klass med #metoo och utlöste på hemmaplan både kravaller och krav på att statyer som hyllar historiska förtryckare ska demonteras.

Trump's reaktion var, som väntat, att urskillningslöst hylla poliser och vit makt-anhängare och att lika urskillningslöst utmåla demonstranter och

statykritiker som huliganer, extremister, terrorister och socialister (också det sistnämnda ordet förefaller i hans mun ha negativ klang). Den hejdlösa polariseringen och vädjandet till folks rädslor var en chansning, liksom det mesta Trump företar sig – kanske framgångsrik. Eller som Claes Andersson skrev i en dikt 1974: ”*Se upp för dem som bara vill leva / sitt liv i fred. / De skyr inga medel.*”

Den tredje svarta svanen var *New York Times* redovisning (27.9) av Trumps skatteflykt under mer än 20 års tid.¹ Hans noggrant hemlighållna deklarationer visar en kroniskt skuldsatt man, inte det affärsgeni eller den framgångsrika miljardär han – mera framgångsrikt – spelar rollen av. Knappast rör heller detta avslöjande hans kärnväljare i ryggen – dels kanske de tror på presidentens egen utsago att han betalat ”miljoner” i skatt, dels omfattar många hans – i så fall paradoxala – attityd att om man är superrik och betalar så gott som inga skatter bevisar det bara att man är smart. För den del av väljarkåren som tvekar kan den hejdlösa skattesmitningen ändå kännas som en lögn för mycket.

Den fjärde svarta svanen var att Trump själv och stora delar av hans stab i början av oktober rapporterades ha insjuknat i covid-19. Också

¹ <https://www.nytimes.com/interactive/2020/09/27/us/donald-trump-taxes.html>

White Statues Matter

Den som förgriper sig på en staty i USA, eller dens försöker, ska straffas med tio års fängelse. Detta enligt ett dekret i juni från president Trump.

Trumps extrema hållning verkar, oväntat nog, få stöd i Torsten Fagerholms ledare i *Hufvudstadsbladet* 24.6 – oväntat för en skribent som annars fört in färg och fräschör på tidningens opinionssidor.

”Då en staty puttats ner från piedestalen i affekt – då angriper vi vårt eget minne”, konstaterar Fagerholm, och talar om en ”stalinistisk reflex”. Ledartexten verkar tyvärr själv ha kommit till alltför reflexmässigt, eftersom den inte alls reflekterar över den andra sidan av problematiken. Måste alla statyer som en gång ställts upp – av till exempel Cecil Rhodes, Leopold II, Saddam Hussein, ”Bronssoldaten” i Tallinn (se s. 309) eller just Josef Stalin – stå kvar på centrala platser eftersom vi inte kan ”bedöma historiska händelser, deras innebörd, aktörers avsikter och motiv utifrån en politisk agenda som konstruerats i efterhand” (Fagerholm)?

Ett slående drag hos många staty- och ”historieförsvare” är deras yrvakenhet. Protesterna mot till exempel statyer av Rhodes (1853–1902) – stormrik diamantmogul och uttalad rasist – framställs i debatten som en modegrej från i år, trots att kampen för omvärdering av kulturföremålen har pågått åtminstone sedan 1950-talet. 2015 togs slutligen Rhodes-statyn i University of Cape Town bort och rörelsen ”Rhodes Must Fall” spred sig, inte bara i södra Afrika utan också i Storbritannien och USA.

På sidorna 326–333 i detta nummer återger vi ett kapitel ur Guss Mattssons reseskildring *En herre för till Zanzibar*, där Mattsson 1914 pilgrimsartat besöker Rhodes-monumentet i Kapstaden. Mattssons text är intressant, både i egen rätt (som stilist har han inte överträffats i denna tidskrift, som han grundade) och som påminnelse om att även en upplyst journalist kan vara blind för många av sin samtids brott. Som Clas Zilliacus konstaterar i sin kommentar: vi andas alla vår tidsanda. *En herre för till Zan-*

här, liksom inför de tre tidigare fenomenen, verkar det osannolika i efterskott sett inte alls förvånande – ”plötsligt är sannolikheten hundra procent”, som Tage Danielsson sa om Harrisburg 1979. Det oväntade är snarare att denna sensation kommer först en månad före valet, med tanke på den nonchalanta och hänsynslösa attityd till smittorisken som Trump har visat ända sedan pandemin bröt ut.

I vilket fall demonstrerar detta – att Trump smittats och i sin tur troligen själv smittat andra – att inte ens den amerikanska supermakten har medel att skydda några av sina mest hårdbevakade VIP-människor, ifall en nyckelperson själv struntar i reson, fakta och medmänskligt ansvar. Trump sällar sig till den rad egotrippande ”tuffa pojkar” bland regeringschefer och presidenter – Boris Johnson, Jair

Bolsonaro – som efter att ha utmanat henne med lögnar och hånfullt prat får en handgriplig läxa av den mäktiga drottning Corona.

Ur ett globalt perspektiv kan förstås hela fenomenet Trump ses som en ”svart svan”, en *cygne noir* – en ännu mera oväntad president för Förenta Staterna än hans föregångare Barack Obama. Klimatsvängningarna i politiken har onekligen ökat och katastroferna har fått ett nytt utseende.

Visserligen lär det vara en skröna att frasen ”må du leva i intressanta tider” skulle vara en kinesisk förbannelse. Ändå får man hoppas att tiderna ska bli något mindre intressanta, att svanarna ska bli något mera förutsägbara och att segrarna i valet i november ska heta Joe Biden och Kamala Harris.

8.10.2020

zibar är ingen *Heart of Darkness* (1899), Mattsson ingen Joseph Conrad – en med honom samtida författare vars kolonialism-kritiska seende idag är lätt att omfamna.¹

Paradoxen är att många av dem som försvarar statyer *carte blanche*, eftersom man inte får ”förvanska och förneka historien”, visar sig ha en långt ytligare kunskap om just historien än de som ifrågasätter monument över förtryckare. Såklart kokar konflikten ner till en fråga om historiebruk och om vilka värderingar vi anser att ska hyllas till exempel i stadsbilden; våra torg och gatukorsningar är också ideologiska skärningspunkter.

Ville Vallgrens springbrunnsgupp, som avbildas på omslaget till detta nummer, väckte som känt häftig debatt efter avtäckningen 1908 intill Salutorget i Helsingfors. Bland andra fennomanerna, arbetarrörelsens språkrör *Työmies* och Kvinnosaksförbundet Unionen krävde att den nakna kvinnoskulpturen skulle bort. Med en så massivt fördömande opinion är det ett litet under att ”Havis Amanda” – som alla kallar henne – fick stå kvar. Försvaret sköttes främst, och tydligen framgångsrikt, av rotlösa svensk-språkiga kosmopoliter, kolleger till den frankofila Vallgren själv. I tidskriften *Argus*, nummer 21/1908, ingår en ”enquête” med bland andra Akseli Gallén-Kallela, Pekka Halonen, Eero Järnefelt, Armas Lindgren, Eliel Saarinen, Lars Sonck och J.J. Tikkanen. Majoriteten i denna *all male panel* ställer sig positiva till Amanda (”pigg och trevlig”, skriver Järnefelt).

Statypolitiskt sett avtog Amandas upplevda osedlighet snabbt och om hon till en början hotades av självutnämnda väktare av ”moralen”, är hon idag så populär att hon tvärtom riskerar att älskas sönder av sina beundrare. Röster har höjts för att originalet ska räddas undan förstamajfirande studenter och ersättas med en kopia.

¹ Se till exempel Robin G. Elfvingss essä om Conrad i *Nya Argus* 9/2020, på nätet under <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2020/9/>

STATYOLOGI FÖR GRUNDSKOLAN

Statyer av äldre statsmän kan lämpligen indelas enligt följande:

1) Sittande statsman, på:

- a) stol utan karm d) häst
- b) stol med karm e) åsna*
- c) kummel f) annat djur*

2) Stående statsman, på:

- a) marken d) stol med/utan karm*
- b) podium e) sockel
- c) »bord» f) häst eller annat djur*
- 2 a—f) med båda armarna hängande
- 2 a—f) med vänstra/högra armen på bröstet
- 2 a—f) med båda armarna på bröstet*
- 2 a—f) med vänstra/högra handen i byx/kappfickan
- 2 a—f) med båda händerna i byx/kappfickan*

3) Liggande statsman**

*sällsynt
**vid upplopp, revolutioner etc.

Ur Claes Anderssons diktsamling Det är inte lätt att vara villaägare i dessa tider (1969).

Just möjligheten att kopiera eller flytta statyer, till exempel till statyparker som den i Budapest – där allmänheten får förakta dem mot betalning – fäster uppmärksamheten vid hur uppskruvat och hysteriskt försvararna av ett staty-status quo ibland argumenterar. De flesta idolerna är trots allt bara ihåliga metallfigurer som symboliserar vissa värderingar, och ibland framstår också värderingarna med tiden som ihåliga. Ett ”mord” på en staty kan aldrig jämföras med ett mord på en mänska. Demolerade statyer och ”liggande statsmän” (som i Claes Anderssons dikt, ovan) kan vid förändrade maktförhållanden omvärderas, repareras och återuppstå. Till skillnad från dödade människor.

8.10.2020